

Lengyel András

A doktorandusz József Attila

A fiatal József Attila atyai pártfogója, a neves irodalom pártoló makói ügyvéd, dr. Espersit János (1879-1931) 1929-ben cikket írt a *Csanád vármegye tíz évvel Trianon után* című, Gyulán megjelent kötetbe. Írása, amely három, makói vonatkozásokkal is bíró költő (Makai Emil, Juhász Gyula és József Attila) portréját rajzolja meg, a személyes emlékeit fölmondó, helyi tájékozottságát kamatoztató műkedvelő „irodalmár” írása. Igazában csak mint a kortársi József Attila-recepció egyik, még viszonylag korai darabja érdekes; mint ilyet közölte újra a *Kortársak József Attiláról* című szöveggyűjtemény (1987) első kötete (1:148-150) is. Nem csoda tehát, hogy a szöveghez tartozó közreadói jegyzet a szerző több pontatlanságát is kénytelen kiigazítani. E pontatlanságok azonban, ha jól meggondoljuk, a jogos kiigazítások ellenére sem konfabulációk, hanem inkább csak az emlékező „amatőr” fogalmazásbeli henyecégei. Amikor például az 1925-ös *Szeged* című lapot *Délmagyarországgént* említi, lényegében igaza is van: a két lap azonos, „csupán” a név változott meg a *Szeged* még 1925-ben bekövetkezett betiltása s *Délmagyarországgént* való újraindulása során. A *Szegedet* a sajtótörténet ma is a *Délmagyarország* történetének egyik fejezeteként tárgyalja. Mindez azért érdemel figyelmet, mert a szöveggyűjtemény jegyzetírója Espersit egyik fontos közlését, hogy tudniillik József Attila akkor, 1929-ben *doktori disszertációján dolgozott*, szintén megkérdőjelezte: „Valószínűleg téves állítás” – olvashatjuk a jegyzetben (KJA 1:735).

Am kérdés: valóban téves-e ez az állítás? Magam régóta úgy gondolom, az adat autentikus, József Attila csakugyan doktorálni készült. Espersit a következőket írta: „Párizsban is eltöltött [ti. József Attila] egy esztendő, az egyetemre is beiratkozott, de hogy ott miből és hogyan élt, arról nem tudunk, s erről nem szívesen beszél. Párizsból Budapestre jött az egyetemre, s itt iratkozott be. *Most a doktori disszertációján dolgozik*” (KJA 1:150). Mindezt Espersit magától József Attilától tudhatta. Cikke egy másik helyén el is árulja: József Attila „Makóra mindig visszatér. A múlt évben is nálam töltött két hetet, s az idén a szomszédos Hódmezővásárhelyről, ahol nővérénél nyaralt, sűrűn meglátogatott” (KJA 1:150). A doktorálásról nyilván a költő egyik ilyen látogatásakor mesélhetett Espersitnek.

A személyes találkozás és beszélgetés ténye, persze, önmagában nem garancia az állítás hitelességére. Bizonyíték híján tehát nem lett volna célszerű vitatkoznom a jegyzettel. Föltevést egy másik föltevés nemigen cáfol meg. Most azonban, egészen véletlenül, előkerült egy perdöntő adalék. Varga Katalin, a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárának vezetője a centenáriumba egy képeskönyvet állít össze a József Attilával kapcsolatos iratok hasonmásaiból, s lektornak engem kért föl. A könyv átnézendő anyagához csatolt egy olyan xerox-gyűjteményt is, amelynek anyaga a könyvbe nem került be, de ha úgy gondolom, hogy ezek némelyike még beleváncózik a könyvbe, javasolhatom fölvetelüket. Az egyik kihagyott, de fénymásolatban rendelkezésemre bocsátott dokumentum a költő

1929. tavaszi állásvállalásának (Magyar Külkereskedelmi Intézet) iratcsomójából való. A kötet tartalmazza az irategyüttes lényeges, „kemény” adatokat is fölvonultató darabjait, helykímélésből azonban ezt a kevesetmondónak látszó s amúgy is erősen rongált iratot az összeállító félretette, „kiselejtezte”. Ám szempontunkból az igazán érdekes és fontos információ éppen ebben az iratban van. A személyes adatait föl soroló költő ugyanis az előrenyomatott kérdőívek arra a kérdésre amely iskolai végzettségét firtatta, ezt írta be: *doctorandus philosoph[...]* – az utolsó betűk a rongálás miatt már nem olvashatók. Azaz, önmagát doctorandusként nevezte meg. Ezzel Espersit állítása minden kétséget kizáróan igazolva van.

S ennek az adatnak az ismeretében már maga a doktorálás ténye is közelebről szemügyre vehető. Ha tudjuk, hogy 1929 tavaszán József Attila önmagát doktorandusznak tartotta, ilyenként nevezte meg, akkor szinte önmagától elrendeződik a kutatás egy sor eddigi, izolált, eredménye. Régóta tudható ugyanis, hogy a költő négy különböző egyetemen: Szegeden, Bécsben, Párizsban és Pesten összesen nyolc félévet végzett. Alapvizsgát ugyan nem tett, diplomát nem szerzett. De tudható az is, hogy a Vágó Márta-szerelme idején, fölőni igyekezvén a lány környezetének kulturális színvonalához, erősen tanult, alapvizsgáját is le akarta tenni, s ezzel az akkori szabályok szerint már lehetővé vált volna doktorálása – a középiskolai tanári oklevél megszerzése nélkül is. S ez a szándéka, minden jel szerint, több volt pusztá vágyakozásnál és ábrándozásnál: ahogy Espersit írta, *dolgozott doktori disszertációján*. Az a nagyobb, ám sajnos befejezetlenül, töredékesen fönmaradt költészetbölcsélet (más néven: *A műalkotás metafizikája*), amelyet korábban tévesen – esztétikai töredékeként tartott számon a kutatás, ám Tverdota Györgynek sikerült azonosítania és datálnia – valójában disszertációja lett volna. A mű jellege, keletkezésének időpontja (1928/29) ezt kétségtelenné teszi. A *Tanulmányok és cikkek* című kötetben (1995) közzétett első költészetbölcsélet megírásának indítéka tehát immár megvilágosodott.

Mindezt fölismerve az is kikövetkeztethető, hogy kihez írta volna a költő disszertációját. A pesti egyetemen ugyanis, tudjuk, a filozófus Pauler Ákos hallgatója volt, a költészetbölcsélet (s más, az időben írott írásai is) erős Pauler-hatást mutatnak. Nagy a valószínűsége tehát, hogy mint szakterületileg is illetékes professzor, a doktoráltató is Pauler Ákos lett volna. (Az egyik melléktárgy vizsgáztatójaként pedig másik nagyra becsült pesti professzora, az irodalomtörténész Horváth János jöhetett szóba.)

S még egy megjegyzés: tudjuk, évekkel később, más témából s már Sík Sándornál, szintén fölmerült a terv, hogy költőnk ledoktoráljon. A vágy tehát e cím megszerzésére alighanem mélyből, belülről fakadt; megszerzése önérzetét erősítette volna.

Akármi is történt azonban, tudása és alkata szerint valódi *poëta doctus* volt – ezen nem változtat a doktorálási terv meghíúsulása sem.